

איכות הכתיבה של סטודנטים להוראה מקבוצות שונות בתחילת לימודיהם ובסופם

הערכת כתיבת טיעון

**דו"ח מחקר
(2008-7)**

עזר חנה

מרגולין ברוריה

סיוע סטטיסטי: יצחק גילת

עוזרת מחקר: אביבה אבידן

אדר ב', תשס"ח מאי, 2008

תקציר

מטרת המחקר הייתה לבחון את איכות הכתיבה של סטודנטים להוראה מקבוצות תרבותיות שונות בתחילת לימודיהם במכללה ובסופם.

המדגם כלל 174 סטודנטים בשנה א' הלומדים במכללה להכשרה להוראה. גיל המשתתפים נע בין 18 ל-37 עם ממוצע של 22.71 שנים וסטיית תקן של 3.07. התפלגות המשתתפים לפי קבוצות המחקר היא כדלקמן: 106 יהודים ילידי הארץ (95% מהם מדברים עברית כשפת אם); 38 ערבים ישראלים ילידי הארץ (97% מהם מדברים עברית כשפת אם); 16 עולים יהודים ממדינות חבר העמים (מהם 81% דוברים רוסית כשפת אם); 14 יהודים מהקהילה האתיופית (100% מהם דוברים אמהרית כשפת אם)¹. המדגם של סטודנטים בשנה ד' ללימודיהם כלל 126 סטודנטים. התפלגות המשתתפים היא כדלקמן: 102 ישראלים ותיקים (94% מהם מדברים עברית כשפת אם); 15 ערבים (100% דוברי עברית כשפת אם); ו-9 עולים (100% מהם דוברים רוסית כשפת אם).

משימת הכתיבה ניתנה לסטודנטים בשנה א' ללימודיהם, ובאותה שנה ניתנה המשימה גם לסטודנטים הנמצאים לקראת סיום לימודיהם והם לומדים בשנה ד'. לכתיבה הוקצה זמן של כחצי שעה במסגרת שיעור קיים, והיא בוצעה על ידי הסטודנטים באופן ספונטאני, ללא כתיבת טיוטות. הוכן קוד ניתוח לכתיבת הטיעון, שנבנה על ידי החוקרות, על פי ניסיון והידע האקדמי שלהן בתחום הרטוריקה של כתיבת הטיעון ובתחום כתיבה אקדמית בכלל. הקוד כלל ארבע קטגוריות מרכזיות: תוכן, לשון (תחביר), מבנה וסגנון. כל קטגוריה הכילה מדדים להערכת כתיבת טיעון, שעלו ממחקרים קודמים של החוקרות וכן ממדדי ההערכה שמציע משרד החינוך. לצורך ביצוע הניתוחים הסטטיסטיים חושבו חמישה מדדים גלובליים של איכות הכתיבה: מדד אחד לכל קטגוריה, ומדד כולל שחושב על ידי ממוצע של ארבע הקטגוריות. הציונים במדדים אלה מבוטאים בסולם אחוזים.

השוואה בין קבוצות הסטודנטים באיכות כתיבתם בשנה א'

השוואה בין ארבע הקבוצות שנבדקו בשנתון א' (יהודים ילידי הארץ, יהודים עולים חדשים, ערבים ילידי הארץ ואתיופים עולים) לגבי המדדים הגלובליים שנכללו במחקר (תוכן, מבנה, לשון וסגנון), העלתה את הממצא הבא:

באופן כללי, עולה מן הנתונים, שאצל היהודים ילידי הארץ והעולים ממדינות חבר העמים איכות הכתיבה היא גבוהה יחסית לקבוצות האחרות (יוצאי אתיופיה וערבים) בכל הרכיבים (תוכן, מבנה, תחביר וסגנון). אצל הערבים נמצאה איכות הכתיבה הנמוכה ביותר בכל אחד

¹ בהמשך יהיה שימוש בקיצורים הבאים: יהודים (עבור: יהודים ישראלים ילידי הארץ), ערבים (עבור: ערבים ישראלים ילידי הארץ), עולים (עבור: יהודים עולים ממדינות חבר העמים) ויוצאי אתיופיה (עבור: יהודים יוצאי אתיופיה, מהקהילה האתיופית).

מרכיבי הכתיבה שנבדקו. עם זאת, נמצא רכיב המבנה כנמוך ביותר אצל כל האוכלוסיות, באופן יחסי לממוצעים של הרכיבים האחרים.

ההשוואה בין ארבע הקבוצות בכל אחד מן המדדים הספציפיים העלתה את הממצאים הבאים:

ב. רכיב תוכן: המדדים הבאים של התוכן הופיעו אצל הסטודנטים הערבים בשכיחות נמוכה יותר בהשוואה לסטודנטים בשלוש הקבוצות האחרות: קיומה של טענה מפורשת, התייחסות הטענה לשאלת המטלה, הצגת הטענה באופן קוהרנטי, והצגת הנימוקים באופן קוהרנטי. שני מדדים נוספים - הצגת נימוקים לטענה, והתייחסות הסיכום לטענה ולגוף הטקסט - הופיעו בשכיחות נמוכה יותר אצל הסטודנטים הערבים ויוצאי אתיופיה לעומת העולים והיהודים. הסטודנטים היהודים והסטודנטים העולים נמצאו דומים בכל המדדים, למעט נימוקים, שהיו שכיחים יותר בקרב העולים. אין הבדל מובהק בין הקבוצות בהתייחס למתן דוגמה, ולמתן יותר מנימוק אחד ויותר מדוגמה אחת.

ג. רכיב מבנה: שני מדדים של מבנה הופיעו בשכיחות נמוכה יותר אצל הסטודנטים הערבים, בהשוואה לסטודנטים בשלוש הקבוצות האחרות: קוהרנטיות הטקסט והצגתו של סיכום. מבנה רטורי של טיעון וחלוקה לפסקות צורנית ותוכנית הופיעו בשכיחות נמוכה יותר אצל הערבים ויוצאי אתיופיה בהשוואה ליהודים ובהשוואה לעולים.

ד. רכיב תחביר: מדד אחד - המבנה התחבירי התקין - הופיע בשכיחות נמוכה יותר אצל הסטודנטים הערבים לעומת שלוש הקבוצות האחרות. מדד אחר - סימני פיסוק תקינים - היה שכיח יותר אצל הסטודנטים היהודים ילידי הארץ והעולים ממדינות חבר העמים בהשוואה לשתי הקבוצות האחרות. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות ביחס לגיוון מילות הקישור והאזכורים לצורך קישוריות.

ה. רכיב סגנון: מדד אחד הופיע אצל הסטודנטים הערבים בשכיחות נמוכה יותר בהשוואה לשלוש הקבוצות האחרות: גיוון אוצר מילים. טעויות לשוניות הופיעו בשכיחות נמוכה יותר אצל סטודנטים יהודים ויוצאי אתיופיה בהשוואה לסטודנטים עולים וערבים. בקרב היהודים ילידי הארץ והערבים נמצאה עודפות יתר בכתיבה ביחס לשתי הקבוצות האחרות. המשלב הלשוני נמצא גבוה יותר אצל יהודים ילידי הארץ ועולים, ביחס לשתי הקבוצות האחרות.

השוואה באיכות הכתיבה של סטודנטים שנה א' לעומת סטודנטים שנה ד'

כללית, בהשוואה של איכות הכתיבה של סטודנטים בשנת לימודיהם הראשונה (שנה א') לעומת איכות הכתיבה של סטודנטים בשנת לימודיהם האחרונה (שנה ד'), התוצאות הצביעו על עלייה מובהקת בין שנה א' לשנה ד' בכל הקטגוריות, אם כי השיפור היה מתון יותר בקטגוריה של מבנה בהשוואה לקטגוריות האחרות. יש לציין שההשוואה בין שתי השנים נערכה רק עבור הסטודנטים היהודים והסטודנטים הערבים. יוצאי אתיופיה לא היו בשנה ד', ומספר העולים בשנה ד' היה מצומצם מכדי לערוך השוואות סטטיסטיות.

בהשוואה של איכות הכתיבה של סטודנטים בשנת לימודיהם הראשונה (שנה א') לעומת איכות הכתיבה של סטודנטים בשנת לימודים האחרונה (שנה ד'), נמצאו הממצאים הבאים המתייחסים באופן כללי לארבע הקטגוריות שנבדקו (תוכן, מבנה, תחביר וסגנון):

א. נמצא אפקט מובהק של שנה, אשר נובע מכך שאיכות הכתיבה בשנה ד' גבוהה יותר בהשוואה לשנה א', מעבר לקטגוריות ולמוצא.

ב. נמצא אפקט מובהק של מוצא, אשר נובע מכך שאיכות הכתיבה של סטודנטים יהודים גבוהה יותר בהשוואה לסטודנטים ערבים, מעבר לקטגוריות ולשנה.

ג. נמצא אפקט מובהק של קטגוריה, אשר התבטא בכך שהציון במבנה נמוך בהשוואה לציונים בשלושת הרכיבים האחרים (תוכן, תחביר וסגנון).

ד. נמצא אפקט מובהק של אינטראקציה בין קטגוריה, שנה וקבוצה. האינטראקציה מתבטאת בכך, שאצל הסטודנטים הערבים חל שיפור מובהק בציון הכללי של איכות הכתיבה ובציונים של כל אחת מן הקטגוריות, בין שנה א' לשנה ד', ואילו אצל הסטודנטים היהודים חל שיפור מובהק בציון הכללי וכן בקטגוריות של תוכן וסגנון. הציונים בתחביר ובמבנה אצל סטודנטים יהודים לא השתנו באופן מובהק בין שתי השנים.

באופן ספציפי נמצא לגבי המדדים בכל קטגוריה: **רכיב תוכן**: בכתיבה של הסטודנטים היהודים נמצא שיפור ביחס להתייחסות הטענה לשאלת המטלה וביחס לקוהרנטיות הנימוקים. בכתיבה של הסטודנטים הערבים חל שיפור בשלושה מדדים: קיומה של טענה מפורשת, התייחסות הטענה לשאלת המטלה וקוהרנטיות ההצגה של הטענה.

רכיב מבנה: במדד הכללי של המבנה לא חל שיפור מובהק. חל שיפור מובהק רק ברכיב קוהרנטיות הטקסט אצל הסטודנטים היהודים.

רכיב תחביר: במדד הכללי של התחביר לא חל שיפור מובהק. חל שיפור מובהק רק ברכיב תקינות המבנה התחבירי אצל הסטודנטים היהודים. בכתיבה של הסטודנטים הערבים נמצאו שינויים מובהקים במדד התחביר בין שנה א' לשנה ד' במדדים מילות קישור מגוונות ומבנה תחבירי תקין.

רכיב סגנון: חל שיפור מובהק בכל המדדים של הסגנון אצל הסטודנטים היהודים, ושיפור בשלושה מדדים אצל הסטודנטים הערבים: משלב לשוני של כתיבה, הימנעות מעודפות וגיוון אוצר מילים.

סיכום ומסקנות

תוצאות המחקר מראות, שאיכות הכתיבה בעברית של הסטודנטים שנבדקו במכללה להוראה תלויה גם בשנת הלימוד (א' לעומת ד'), גם בקבוצה שנבדקה (יהודים ילידי הארץ, ערבים ילידי הארץ, יהודים עולים ממדינות חבר העמים ויהודים יוצאי אתיופיה), וכן במדד הכתיבה שנבדק (תוכן, מבנה, תחביר וסגנון).

לגבי שנה א', עולה אצל סטודנטים הנכנסים למכללה להוראה המצב הבא המתייחס לאיכות כתיבתם בעברית: איכות הכתיבה של הסטודנטים הערבים ילידי הארץ נמצאה נמוכה בהשוואה לכל הקבוצות האחרות. איכות זו באה לידי ביטוי כמעט בכל רכיבי הכתיבה שנבדקו, בכל אחד מארבעת המדדים. עוד עולה, שמדד המבנה נמצא נמוך בהשוואה לשאר המדדים אצל כל ארבע קבוצות הסטודנטים שנבדקו. עוד ניתן לומר, שבאופן כללי איכות הכתיבה של הערבים ויוצאי אתיופיה בשנה א' ללימודים נמוכה מזו של היהודים והעולים. באופן כללי איכות הכתיבה אצל כל הסטודנטים איננה גבוהה במיוחד.

בהשוואה בין נתוני שנה א' לנתוני שנה ד', נמצא שבאופן כללי חלה עלייה מובהקת בין שנה א' לשנה ד' בכל המדדים של הכתיבה, אם כי השיפור היה מתון יותר במדד של מבנה בהשוואה למדדים האחרים. אצל הסטודנטים הערבים נמצאה עלייה מובהקת באיכות הכתיבה בעברית בין שנה א' לבין שנה ד' בכל המדדים. עלייה זו, אנו מניחים, היא תוצאה של חשיפה לכתיבה בשפה העברית בקורסים השונים במהלך שנות לימודיהם במכללה, חשיפה שנתנה אותותיה בכל מדדי הכתיבה שנבדקו. אצל הסטודנטים היהודים ילידי הארץ חלה עלייה מובהקת במדדי התוכן והסגנון, ולא במדדי התחביר והמבנה. עם זאת, למרות השיפור הרב שחל באיכות הכתיבה של הסטודנטים הערבים ילידי הארץ, עדיין נמצא שאיכות כתיבתם בעברית בכל אחד מן המדדים שנבדקו נמוכה ביחס לאיכות הכתיבה של הסטודנטים היהודים ילידי הארץ. כללית, ניתן לומר, שהידע של סטודנטים ערבים ילידי הארץ עם סיום לימודיהם במכללה השתפר ביחס לשפה ולסגנון, ובאופן ספציפי יותר – בהתייחס לרכיבים: קיום טענה מפורשת והתייחסות לשאלת המטלה בתחום התוכן, מבנה רטורי בתחום המבנה, שימוש במילות קישור מגוונות בתחום התחביר ושימוש במשלב לשוני הולם בתחום הסגנון.

הידע הוא נמוך לגבי המדדים תוכן ובמבנה, ובהתייחס לרכיבים הספציפיים, הידע נמוך במיוחד בהתייחס לרכיבים: מתן מספר נימוקים ומתן דוגמות בתחום התוכן, וכן הרכיבים האחרים במדדים של תוכן, מבנה וסגנון.

המלצות

לסיכום, נראה אפוא שיש לחזק בקרב כל הסטודנטים את מדד המבנה באופן כללי. באופן ספציפי יש לחזק בתחום התוכן את הידע לגבי מתן נימוקים ודוגמות, בתחום המבנה – את הידע לגבי מבנה רטורי וסיכום, בתחום התחביר את גיוון מילות הקישור, ובתחום הסגנון את נושא העודפות והטעויות הלשוניות.

אצל סטודנטים ערבים יש לחזק את הידע לגבי כתיבה בסוגת הטיעון בכל המדדים: תוכן, מבנה, תחביר וסגנון, ובמיוחד לחזק ידע ברכיבים: מתן נימוקים לטענה, מתן דוגמות לטענה ורכיבי המבנה השונים. כללית, ניתן להוסיף שיש מקום לחשוף את הסטודנטים לסוגות שונות של כתיבה, לא רק לסוגת הטיעון שנבדקה במחקר זה. המלצתנו היא לטפל בסוגת הטיעון

במקצועות השונים הנלמדים במכללה להוראה, לא רק בשיעור נפרד. סוגה זו יכולה לעלות בתחום הדידקטי והדיסציפלינארי בקורסים השונים, ובעיקר בפרק הדין בעבודה סמינריונית. מכיוון שהסטודנטים מפגינים ידע בינוני בתחום המבנה בעיקר, אבל גם בתחומים האחרים, יש מקום לעבוד עימם באופן גלוי על תחומים אלה.

עוד מומלץ לחשוף את הסטודנטים להוראה באופן מכוון לסוגות כתיבה שונות בכל תחומי הדעת, לא רק לסוגת הטיעון, על מנת לקדם את הידע שלהם בסוגות הכתיבה השונות לאורך שנות לימודיהם במכללה להוראה.